

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).*

*Спеціальність – 281.*

*Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 3.*

**DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.3.4>**

**УДК 343.37:351.82:332.12**

*О. В. Попело,*

*д. е. н, доцент, професор кафедри менеджменту та державної служби,*

*Національний університет «Чернігівська політехніка»*

*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>*

## **ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

*O. Popelo,*

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of  
Management and Civil Service, Chernihiv Polytechnic National University*

## **ANTI-CORRUPTION IN STATE AUTHORITIES IN THE CONTEXT OF ENSURING ECONOMIC SECURITY**

*У статті досліджено сутність поняття корупції та проаналізовано її вплив на економічну безпеку держави. Розглянуто визначальні риси та передумови виникнення корупції. Визначено, що побічним ефектом корупційної діяльності є підриз суспільного устрою, який збільшує рівень соціальної нерівності та перешкоджає економічному розвитку, здійснює порушення формалізованих та неформалізованих інституційних норм. Проаналізовано рівень корупції в Україні. Досліджено суб'єктивні та об'єктивні причини виникнення та поширення корупції та окреслено наслідки*

корупції. Визначено принципи протидії корупційним проявам та окреслено основні шляхи подолання корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки. Запропоновано модель протидії корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки.

*The article examines the essence of the concept of corruption and analyzes its impact on the economic security of the state. The defining features and prerequisites for the emergence of corruption are considered. It was determined that the side effect of corrupt activity is the undermining of the social system, which increases the level of social inequality and hinders economic development, violates formalized and informalized institutional norms. The level of corruption in Ukraine is analyzed. The subjective and objective causes of the emergence and spread of corruption are studied and the consequences of corruption are outlined. The principles of countering corruption manifestations are defined and the main ways of overcoming corruption in state authorities in the context of ensuring economic security are outlined. A model of combating corruption in state authorities in the context of ensuring economic security is proposed. It was determined that among the ways to overcome manifestations of corruption in the context of ensuring economic security, the state's activities should be aimed at: prompt response to offenses and dissemination of information about them in the mass media; improvement of the system of financial monitoring of the activities of public administration officials; revision of the procedure for submitting reports to tax authorities, as well as procedures for paying taxes and payments, especially in the field of small and medium-sized enterprises; implementation of differentiation of powers of state authorities in the field of provision of administrative services and implementation of supervision and control functions; implementation of anti-corruption training in the system of training future specialists; strengthening the responsibility of officials for committed offenses; the development of the electronic state, which will contribute to increasing the transparency of the activities of state administration bodies; ensuring transparent activity of educational and medical institutions, ensuring conditions for legitimate business activity, as well as employment practices; integration of the anti-corruption strategy into the general development strategies of the country, penetrating into other strategically priority areas of development; increasing the risks of corruption for officials to perceive corruption as a high-risk phenomenon, increasing the amount of fines; creation of*

*conditions for increasing the competitiveness of the business sector, as well as creation of conditions for transparent activity of small and medium-sized enterprises; development of partnership relations with international organizations and search for joint solutions to counter corruption; conducting sociological research and taking into account the opinion of society when developing corruption prevention programs.*

**Ключові слова:** *корупція, протидія корупції, запобігання корупції, органи державної влади, державне управління, економічна безпека.*

**Keywords:** *corruption, anti-corruption, prevention of corruption, public authorities, public administration, economic security.*

**Постановка проблеми.** Співробітництво України з міжнародними організаціями, а також вимоги до країни щодо вступу до Європейського Союзу потребує здійснення антикорупційних заходів. Численні дослідження зазначають прямий негативний вплив корупційних проявів на економічну безпеку [1-3] та підкреслюють важливість пошуків шляхів подолання та запобігання корупції в органах державної влади, що впливає на реалізацію інтересів держави на міжнародній арені та потребує першочергового вирішення.

**Метою статті** є дослідження шляхів протидії та запобігання корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню питань корупції в органах влади та окресленню шляхів її запобігання присвятили наукові публікації такі вчені, як Гбур З., Лазаренко С., Комірчий П., Висоцька І., Гаруст Ю., Мовчан А., Клімова С., Невмержецький Є., Веклич В., Мельник В. та інші.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Не дивлячись на значну кількість публікацій з зазначеної проблематики, питання протидії корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки потребує подальшого вивчення та аналізу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Загалом дослідження авторів [1-2; 4-6] наголошують на соціальній природі корупції, що визначається зменшенням рівня регулювання суспільних відносин та їхнього розвитку, а також системністю та інтегральністю корупційних проявів. Негативний вплив корупції як суспільного явища полягає в підриві авторитету держави в міжнародній площині; спричинює системні перебої у функціонуванні державного апарату; обмежує реалізацію конституційних прав громадян; порушує принцип верховенства закону; перешкоджає розвитку ринкових відносин, а також нівелює результативність соціально-економічних реформ [1], таким чином, ускладнюючи нормальне функціонування інститутів та ставить під загрозу забезпечення економічної безпеки держави. Серед відмінних рис, характерних для корупції, також можна виділити незаконність дій суб'єктів органів державної влади, що полягає в порушенні законодавства для отримання особистої вигоди суб'єкта, який здійснює корупційні дії. Побічним ефектом корупційної діяльності є підрив суспільного устрою, збільшуючи рівень соціальної нерівності та перешкоджаючи економічному розвитку, здійснюючи порушення формалізованих та неформалізованих інституційних норм. Варто зазначити, що корупція як явище характеризується повсюдністю поширення, де кожна країна тим чи іншим способом піддається впливу корупційних дій, проте ступінь такого впливу значно варіюється залежно від культурного, політичного, соціального та економічного стану розвитку суспільства.

Зважаючи на наявність значної кількості визначень корупції, для академічної літератури досі характерна відсутність уніфікованого поняття, яке б охоплювало всі контексти досліджуваного явища. Так, у Законі України «Про запобігання корупції» [7] корупція визначається як «використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі

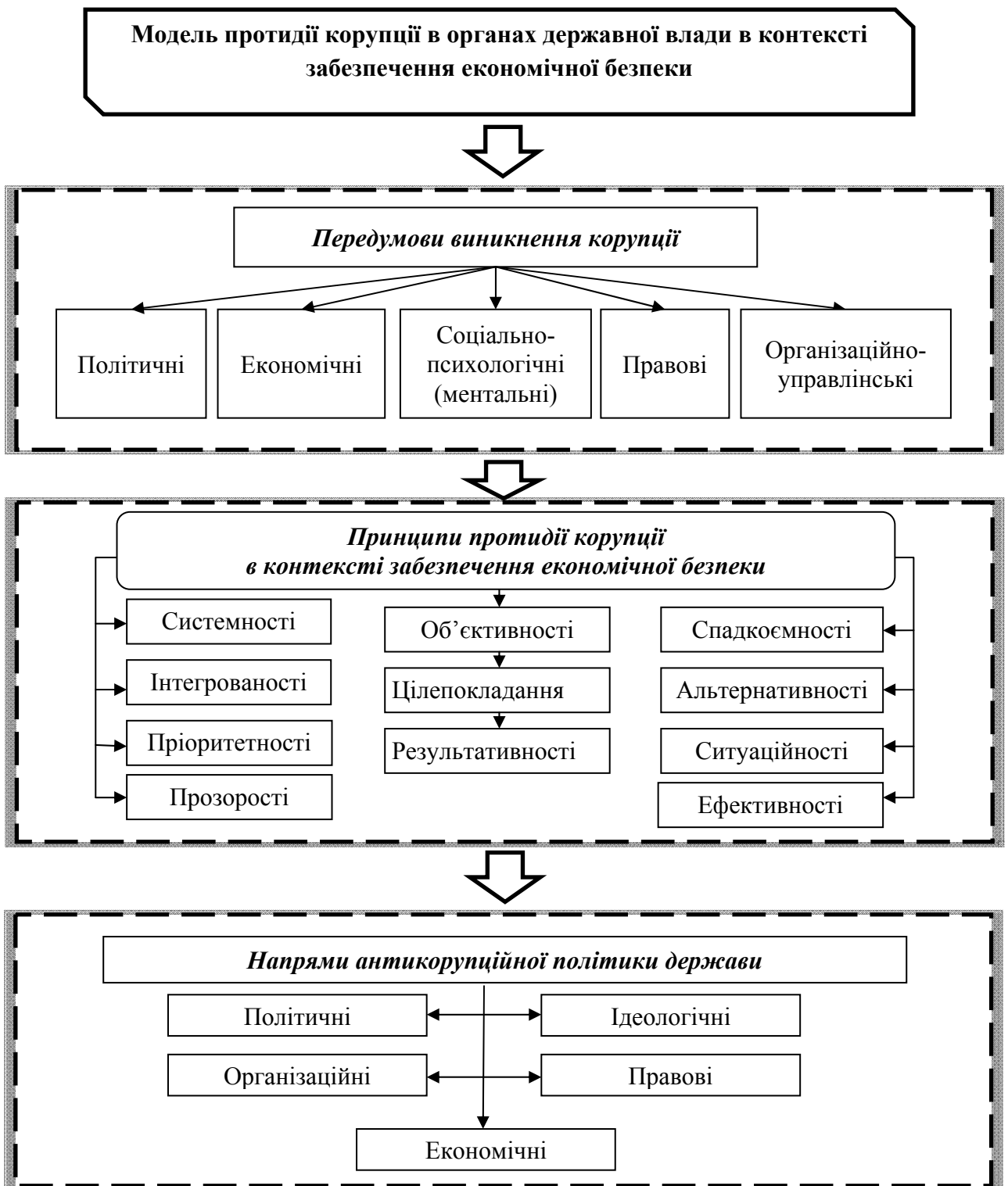
або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». При цьому, створюється значний негативний системний вплив на політичну та соціально-економічну систему та їх подальший розвиток [8]. Невмержицький Є. В. [9] підкреслює роль політичних, економічних та психологічних передумов поширення корупції, а також акцентує увагу на негативній ментальній програмі суб'єктів та їх груп, що спричинює бажання задовольнити власні інтереси усупереч суспільним відносинам. Веклич В. О. [10, с. 52] визначає корупцію як «перманентний деструктивний чинник життєдіяльності суспільства, який полегшує можливості для вчинення протиправних діянь або ухилення від відповідальності». Таким чином, корупцію можна розглядати як здійснення посадовими особами протиправних дій з метою особистого збагачення, що здійснюють негативний системний вплив на соціально-суспільний устрій та унеможлиблює державний розвиток та ставить під загрозу національну безпеку.

Причини виникнення та поширення корупції можуть бути як суб'єктивними, так і об'єктивними. Серед основних передумов виникнення корупції можна виділити [6; 11]:

- зміна сприйняття громадянами корупції як нейтрального перманентного явища, таким чином, суспільство не здійснює прямого спротиву корупційним посяганням посадових осіб;
- поширення тіньової економіки;
- проблеми обмеженого набору ресурсів суб'єктів;
- низький рівень доходів державних службовців та працівників установ публічного сектору;
- кризові явища в економіці та нерозвиненість малого й середнього підприємництва;
- недосконалість нормативної системи та небажання суб'єкта діяти в її межах;

- неврегульованість форм господарської діяльності;
- лобіювання та легалізація напівзаконних форм фінансово-економічної діяльності;
- надмірний рівень бюрократії та складність бюрократичних процедур;
- нечіткість регламентації діяльності державних службовців та недостатня їх відповідальність;
- недостатній громадський контроль;
- відсутність ефективних механізмів ротації кадрів;
- зрощування державного апарату з підприємницькими структурами;
- неефективність судової системи та її залежність;
- дисбаланс владних повноважень на різних рівнях;
- виникнення кризових економічних явищ;
- порушення умов конкуренції;
- незавершеність формування правового поля;
- невідповідність кадровому складу вимогам інституту управлінської ланки в органах державного управління;
- політична нестабільність.

При цьому, як зазначають автори [3; 4; 6], серед основних наслідків поширення корупції можна виділити: поширення тіньової економіки; створення реальної загрози економічній безпеці держави; зниження ефективності конкурентних механізмів ринкового функціонування; неефективне використання державних коштів; зниження ефективності реформ; погіршення інвестиційного клімату та ускладнення отримання коштів через програми міжнародної підтримки; зниження іміджу держави на міжнародному середовищі; порушення конституційних засад та обмеження конституційних прав та свобод громадян; дестабілізація функціонування органів державного управління; поширення масштабних зловживань та злочинності; гальмування вітчизняного розвитку. На рис.1 запропоновано модель протидії корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки.



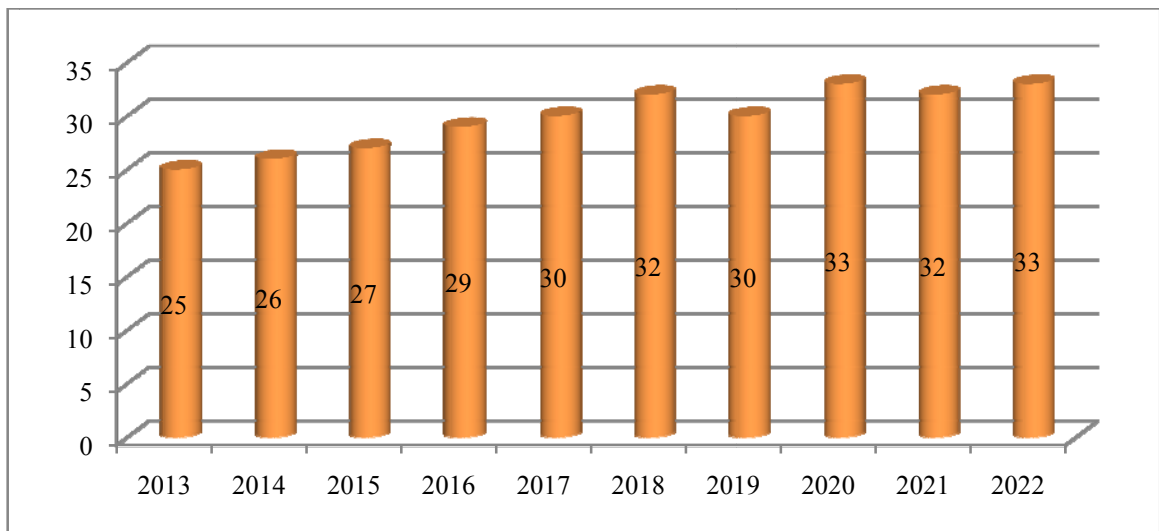
**Рис. 1. Модель протидії корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки**

*Джерело: складено автором на основі джерел [1; 2; 4; 11].*

При цьому варто зазначити, що наслідки проявів корупції стають причинами її подальшого поширення, створюючи негативний зворотній

зв'язок. Отже, протидія корупції повинна бути спрямована на усунення саме причин та нівелювання наслідків. Варто зазначити, що на сьогодні серед дослідників немає одностайної думки про ступінь впливу даних груп факторів на поширення корупції. Як зазначають деякі вчені [11], причини соціального та економічного характеру є системно складнішими, тому потребують комплексного вирішення і складніше піддаються подоланню. Автори також вказують на групу факторів культури зі сформованим менталітетом, наголошуючи на потребі одночасного підвищення правової культури та свідомості громадян. Корупція здатна пронизувати всі суспільно важливі сфери суспільства, тому боротьба з корупційними проявами повинна отримати системний характер, здійснюючи цілеспрямований вплив як на боротьбу безпосередньо з явищем корупції, так і підвищуючи загальний рівень життя населення шляхом досягнення цілей сталого розвитку з одночасною побудовою громадянського суспільства зі сформованою нетерпимістю до корупційних проявів. Ефективна протидія корупції повинна базуватися на низці принципів (рис. 1), що забезпечують створення антикорупційної стратегії, її ефективну реалізацію в контексті забезпечення економічної безпеки.

Згідно з даними Transparent International Ukraine [12] за період 2013-2022 років загальний рівень корупції в країні зріс на 8 балів (рис. 2). Як можна побачити, рівень корупції перебуває в порівняно стабільному стані з тенденцією до збільшення. Багато в чому таку тенденцію можна пояснити проблемами з прийняттям Антикорупційної державної стратегії, ускладнений доступ антикорупційних органів до реалізації покладених на них функцій у минулі роки [3]. Проте набуття суспільного розголосу корупційних дій в органах державної влади, а також збільшення кількості антикорупційних розслідувань в контексті забезпечення економічної безпеки акцентують увагу на позитивній тенденції до підвищення нетерпимості суспільства до корупційних проявів.



**Рис. 2. Рівень корупції в Україні за період 2013-2022 років, бали**

*Складено автором на основі [12].*

Ефективна протидія корупції можлива за рахунок налагодження співробітництва між державою, суспільством та бізнесом. Боротьба з корупцією повинна враховувати культурний, соціальний та економічний контексти країни, у межах яких позитивний досвід європейських країн береться до уваги, проте не піддається копіюванню, а швидше, аналізу та імплементації кращих практик в антикорупційні стратегії та плани.

Суспільство виступає важливим суб'єктом протидії корупції. Налагодження системи контролю суспільства за діяльністю органів державної влади стає дієвим засобом у цьому випадку. Роль держави повинна бути направлена на роз'яснювальну та суспільно-підготовчу роботу [11]. Формування суспільного розуміння про неминучість настання відповідальності за корупційні дії, розголошуючи випадки корупційних зловживань у ЗМІ, є ефективним заходом протидії корупції. Участь суспільства в протидії корупції також передбачає збільшення контролю суспільства за проявами корупції, інформування відповідних органів про випадки корупції, а також залучення громадських формувань та організацій у сприянні реалізації антикорупційних заходів.

Державі доцільно переглянути систему розподілення державних коштів, а також удосконалити нормативну законодавчу базу для

забезпечення легітимності діяльності органів антикорупційної системи. Основні пріоритетні напрямки антикорупційної політики держави повинні бути направлені на реалізацію політичних, організаційних, економічних, правових та ідеологічних напрямів. Відповідно до рекомендацій Transparent International Ukraine [12], у першу чергу це завершення конкурсів та обрання на посаду добросовісних керівників органів антикорупційної системи; здійснення реформи конституційного правосуддя; створення умов для прозорого обрання посадових осіб державного управління та забезпечення їх періодичного оновлення; відкриття даних (у межах чинного законодавства) стосовно електронних декларацій та забезпечення їх перевірки відповідними органами; розробка та використання системи моніторингу та контролю державних закупівель. Серед інших шляхів подолання проявів корупції в контексті забезпечення економічної безпеки діяльність держави має бути направлена на:

- оперативне реагування на правопорушення та поширення розголосу про них у ЗМІ;

- удосконалення системи фінансового моніторингу діяльності посадових осіб державного управління;

- перегляд процедури подання звітності до податкових органів, а також процедур сплати податків та платежів, особливо у сфері малого та середнього підприємництва;

- здійснення диференціації повноважень органів державної влади у сфері надання адміністративних послуг та здійснення функцій нагляду та контролю;

- здійснення антикорупційного навчання в системі підготовки майбутніх фахівців;

- посилення відповідальності посадових осіб за вчинені правопорушення;

- розвиток електронної держави, що сприятиме підвищенню прозорості діяльності органів державного управління;

- забезпечення прозорості діяльності закладів освіти, медицини, забезпечення умов для легітимної діяльності бізнесу, а також практики зайнятості;

- інтегрування антикорупційної стратегії в загальні стратегії розвитку країни, проникаючи в інші стратегічно пріоритетні напрями розвитку;

- підвищення ризиків від здійснення корупційних дій для посадових осіб для сприйняття корупції як високо ризикованого явища, збільшення сум штрафів;

- створення умов для підвищення конкурентоспроможності сектору підприємництва, а також створення умов для прозорості діяльності малого та середнього підприємництва;

- розвиток партнерських відносин з міжнародними організаціями та пошук спільних рішень щодо протидії корупції;

- проведення соціологічних досліджень та врахування думки суспільства при розробці програм запобігання корупції.

### ***Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.***

Корупція є явищем, що негативно впливає на функціонування та розвиток державних інститутів, а також ставить під загрозу економічну безпеку держави. Варто зазначити, що ефективна боротьба з корупцією можлива лише за умови співпраці держави, суспільства та бізнесу. У результаті проведеного дослідження виокремлено характерні для корупції як соціального явища ознаки, а також виділено передумови виникнення та окреслено наслідки поширення корупції. Дослідження дало змогу розглянути тенденції поширення корупції в Україні, а також виділити низку принципів, якими необхідно керуватися при реалізації антикорупційних заходів. Запропоновано низку заходів щодо подолання корупції в органах державної влади в контексті забезпечення економічної безпеки.

Подальших досліджень вимагають питання розробки інструментарію протидії корупції в органах державної влади з урахуванням європейського досвіду.

## Література

1. Гбур З. В. Фактори впливу корупції на економічну безпеку та шляхи їх вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. Т. 21. С. 77–81.
2. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. Т. 23. С. 116–119. URL: [http://www.investplan.com.ua/pdf/23\\_2014/27.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2014/27.pdf) (дата звернення: 12.03.2023).
3. Комірчий П. О. вплив корупції на стан економічної безпеки держави. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*. 2017. Т. 1. С. 231–234. URL: [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19616/1/Тіньова%20економіка%20світові%20тенденції%20та%20українські%20реалії\\_p232-235.pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19616/1/Тіньова%20економіка%20світові%20тенденції%20та%20українські%20реалії_p232-235.pdf) (дата звернення: 12.03.2023).
4. Висоцька І. Б., Висоцький В. М. Корупція в Україні: сутність і наслідки для економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2017. № 1. С. 37–46. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1119/1/висоцька.pdf> (дата звернення: 12.03.2023).
5. Гаруст Ю. В., Трофименко Б. Ю. Організаційно-правові методи запобігання корупції, направлені на захист економічних інтересів країни. *Правові горизонти*. 2016. Т. 2, № 15. С. 78–83. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/64130> (дата звернення: 12.03.2023).
6. Мовчан А. В. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. Т. 1. С. 294–297. URL: [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5105/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАРОДНОМУ%20ВИМІРІ\\_p359-362.pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5105/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАРОДНОМУ%20ВИМІРІ_p359-362.pdf) (дата звернення: 12.03.2023).
7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv#Text> (дата звернення: 12.03.2023).

8. Клімова С., Ковальова Т. Організація запобігання та протидії корупції в Україні: навч. посіб. Харків : ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. 283 с.
9. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
10. Веклич В. О. Системні особливості подолання корупції: адміністративно-правове вираження. Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти : колективна монографія / за заг. ред. А. С. Нестеренко : монографія. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. URL: <http://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/659/колективная%20монография%20%202.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=51> (дата звернення: 12.03.2023).
11. Мельник В. М., Корень Н. В. Основні причини корупції в Україні та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 2. С. 207–221. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268453107.pdf> (дата звернення: 13.03.2023).
12. Індекс сприйняття корупції у світі - 2022. *Індекс сприйняття корупції у світі - 2022*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 13.03.2023).

## References

1. Hbur, Z.V. (2017), “Factors of influence of corruption on economic security and ways to solve them”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 21, pp. 77–81.
2. Lazarenko, S.Zh. and Babenko, K.A. (2014), “Basic principles and elements of anti-corruption policy in Ukraine”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 116–119, available at: [http://www.investplan.com.ua/pdf/23\\_2014/27.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2014/27.pdf) (Accessed 12 March 2023).
3. Komirchyi, P.O. (2017), “The influence of corruption on the state of economic security of the state”, *Tinova ekonomika: svitovi tendentsiyi ta ukrayinski realiyi*, vol. 1, pp. 231–234, available at:

[http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19616/1/Tinova%20ekonomika%20svitovi%20tendentsii%20ta%20ukrainski%20realii\\_p232-235.pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19616/1/Tinova%20ekonomika%20svitovi%20tendentsii%20ta%20ukrainski%20realii_p232-235.pdf) (Accessed 12 March 2023).

4. Vysotska, I.B. and Vysotskyi, V.M. (2017), “Corruption in Ukraine: essence and consequences for the economy”, *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii ekonomichna*, vol. 1, pp. 37–46, available at: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1119/1/vysotska.pdf> (Accessed 12 March 2023).

5. Harust, Yu.V. and Trofymenko, B.Yu. (2016), “Organizational and legal methods of preventing corruption aimed at protecting the economic interests of the country”, *Pravovi horyzonty*, vol. 2(15), pp. 78–83, available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/64130> (Accessed 12 March 2023).

6. Movchan, A.V. (2017), “Actual problems of combating corruption in Ukraine”, *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, vol. 1, pp. 294–297, available at: [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5105/1/REALIZATsIIa%20DERZhA VNOI%20ANTYKORUPTsIINOI%20POLITYKY%20V%20MIZhNARODNOM U%20VYMIRI\\_p359-362.pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5105/1/REALIZATsIIa%20DERZhA VNOI%20ANTYKORUPTsIINOI%20POLITYKY%20V%20MIZhNARODNOM U%20VYMIRI_p359-362.pdf) (Accessed 12 March 2023).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On prevention of corruption”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv#Text> (Accessed 12 March 2023).

8. Klimova, S. and Kovalova, T. (2012), *Orhanizatsiia zapobihannia ta protydii koruptsii v Ukraini* [Organization of prevention and countermeasures against corruption in Ukraine], KharRI NADU «Mahistr», Kharkiv, Ukraine.

9. Nevmerzhytskyi, Ye. (2008), *Koruptsiia v Ukraini: prychny, naslidky, mekhanizmy protydii* [Corruption in Ukraine: causes, consequences, counteraction mechanisms], KNT, Kyiv, Ukraine.

10. Veklych, V.O. (2017), “Systemic features of overcoming corruption: administrative and legal expression”, *Protses modernizatsii systemy derzhavnoho upravlinnia: konstytutsiinyi, administratyvnyi ta finansovyi aspekty* [The process of

modernization of the public administration system: constitutional, administrative and financial aspects], Vyd. dim «Helvetyka», Odesa, Ukraine, available at: <http://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/659/kollektyvnaia%20monohrafyia%20%202.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=51> (Accessed 12 March 2023).

11. Melnyk, V. M. and Koren, N. V. (2018), “Main causes of corruption in Ukraine and ways to overcome it”, Collection of scientific works of the State Fiscal Service University of Ukraine, vol 2, pp. 207–221, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/268453107.pdf> (Accessed 13 March 2023).

12. Transparency International Ukraine (2023), “Index of perception of corruption in the world - 2022”, available at: <https://cpi.ti-ukraine.org> (Accessed 13 March 2023).

*Стаття надійшла до редакції 14.03.2023 р.*